

2014-2020 metų Europos Sąjungos fondų investicijų veiksmų programos 9 prioriteto „Visuomenės švietimas ir žmogiškųjų išteklių potencialo didinimas“ 09.4.2-ESFA-V-715 priemonės projekto „Bendrojo ugdymo mokytojų bendrųjų ir dalykinių kompetencijų tobulinimas“

REKOMENDACIJOS DĖL ATNAUJINTŲ BENDRŲJŲ PROGRAMŲ PRITAIKYMO INTELEKTO SUTRIKIMUS TURINTIEMS MOKINIAMS

Rekomendacijas rengė: Violeta Gevorgianienė, Valerija Liaudanskienė

Intelektu negalia (sutrikimas)¹ nustatoma tuomet, kai asmenys pasižymi reikšmingai žemesniu intelektinio funkcionavimo lygiu ir susiduria su sunkumais atlikdami kognityvines ir praktines užduotis, bendraudami, sprenddami kasdienes problemas. Mokinių su intelekto sutrikimu veikloje atsiskleidžia loginio ir abstraktaus mąstymo sunkumai. Kadangi akademinė veikla mokykloje daugiausiai remiasi kognityviniais gebėjimais, intelekto sutrikimą turintiems mokiniams būtina individualizuoti ugdymo programas. Jiems reikia pagalbos sudėtingose socialinėse situacijose, darbinėje veikloje, planuojant savo laisvalaikį. Teikiant ugdymosi poreikius atliepiančią švietimo pagalbą, nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai gali įgyti žinių ir gebėjimų, būtinų profesijos mokymuisi ir vėliau sėkmingai integracijai darbo rinkoje. Vidutiniškai ir žymiai sutrikusio intelekto mokiniams švietimo pagalba padeda tapti savarankiškesniems. Visgi kiekvienas intelekto sutrikimą turintis mokinys yra savitas, o gebėjimai priklauso nuo intelekto negalios sunkumo, pedagoginės pagalbos savalaikiškumo, gretutinių sutrikimų.

¹ Dokumente „Dėl mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius“ (2011 m. liepos 13 d. Nr. V-1265/V-685/A1-317), kuriuo remiamasi, intelekto negalia skirstoma į kelis laipsnius, juos vadinant „sutrikimais“. Todėl šiame skyriuje sąvokos „negalia“ ir „sutrikimas“ bus vartojamos sinonimiškai.

Intelektu sutrikimus gali lemti daug veiksnių, įskaitant genetines priežastis (pavyzdžiui, Dauno sindromas), toksinių medžiagų poveikį ar infekcijas, traumas gimdymo metu ar vėliau, ypač jei jų metu pažeidžiamos galvos smegenys. Daugeliu atvejų intelekto sutrikimų priežastis nėra žinoma. Ši negalia nustatoma intelekto testais, kurių rodiklis IQ, žemesnis už 70 balų, rodo intelekto sutrikimą.

PAGRINDINIAI POŽYMIAI IR JŲ RAIŠKA

NEGALIOS APIBŪDINIMAS	
Intelektu sutrikimas pasireiškia pažintinės veiklos, kalbinių, motorinių gebėjimų pažeidimais, taip pat adaptyvaus elgesio sutrikimu. Asmenims būdingas adaptyvaus elgesio sutrikimas bent keliose iš nurodytų sričių: komunikacija, savitvarka, buities, socialiniai, sveikatos ir saugumo įgūdžiai, laisvalaikio leidimas, savireguliacija ir veiklos organizacija, akademinų žinių taikymas kasdieniniame gyvenime.	
Sutrikimo laipsniai	Sutrikimo raiška ugdymo procese
Nežymus intelekto sutrikimas	<p>Intelektu koeficiento (toliau – IQ) intervalas 50-69. Nežymus intelekto sutrikimas gali būti neatpažįstamas tol, kol vaikas pradeda lankyti mokyklą. Ikimokykliniame amžiuje intelekto sutrikimą „paslepia“ šiame amžiaus tarpsnyje dominuojanti žaidybinė veikla, kurioje ne visuomet atsiskleidžia sunkumai atlikti kognityvines užduotis.</p> <p><i>Nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai gali įgyti elementarių akademinų žinių, tačiau jos lieka ribotos ir įsisavinamos tiek, kiek siejasi su šių mokinių patirtimi. Jie retai tyrinėja aplinką savo iniciatyva, mažai domisi didesnio susikaupimo ar analizės reikalaujančiais dalykais. Kalbos ir kalbėjimo sutrikimai daro įtaką skaitymui, rašymui, pažintinių gebėjimų ugdymui. Ugdymo pasiekimai yra netolygūs atskirose ugdymo srityse: pavyzdžiui, mokiniai gali pakankamai gerai išmokyti skaityti nesudėtingą tekstą, tačiau dėl prasčiau suvokiamų priežasčių – pasekmės ryšių gali nesuprasti teksto prasmės, padaryti gilesnių išvadų.</i></p> <p>Mokinių žinios stokoja sistemingumo, nuoseklumo, vidinio sąryšio ir jiems sunkiau jomis pasinaudoti kasdieninėse situacijose (pavyzdžiui, kalendoriumi ar laikrodžiu). Pavyzdžiui, nežymiai sutrikusio intelekto mokiniai gali išmokyti</p>

		paros dalis, tačiau ne visuomet supras, ką galima atlikti per turimas dvi laisvas valandas. Visgi gaudami jų poreikius ir gebėjimus atitinkančią pedagogų ir švietimo pagalbos specialistų pagalbą mokiniai gali išmokti konstruktyviai bendrauti, dalyvauti jų intelektualius gebėjimus atitinkančioje darbinėje veikloje, bendruomenės renginiuose.
Vidutinis sutrikimas	intelektas	IQ intervalas 35-49. <i>Vidutinis intelekto sutrikimas.</i> Šio laipsnio intelekto sutrikimas yra atpažįstamas anksčiau nei mokiniai pasiekia mokyklinį amžių, nes jau žaidybinėje veikloje, bendravime, paprastose savitvarkos ar buities veiklose pastebimas žemesnis intelektualinis funkcionavimas. Šie mokiniai neretai gali turėti ir išskirtinių fizinių požymių, ypač jei negalima lemti genetiniai veiksniai. Mokiniai, turintys vidutinį intelekto sutrikimą, mažai tikslingai domisi aplinka, nebent su jų tiesiogine patirtimi susijusiais ir stipriai dėmesį patraukiančiais objektais (skleidžiančiais neįprastus garsus ar ryškiais). Žinios apie pasaulį ribotos. Jie geba įgyti paprastų savipagalbos, higienos, savitvarkos, saugumo gebėjimų, atlikti paprastas praktines užduotis su kito asmens priežiūra. Jei mokinio kalba neišsivysčiusi arba išsivysčiusi prasčiau (nustatyta specifinė kalbos raida dėl intelekto sutrikimo), bendravime naudojami grafiniai simboliai, paveikslėliai ar net nuotraukos. Žodynas skurdus, jame dominuoja daiktavardžiai, veiksmažodžiai; kalba paprastais, trumpais sakiniais, kalbėjimui trūksta logikos.
Žymus sutrikimas	intelektas	IQ intervalas 20-34. Šis sutrikimas pastebimas jau ankstyvajame amžiuje, nes daugelyje sričių (kalbos, pažinimo, bendravimo, motorikos) stebimas ryškus raidos atsilikimas lyginant su negalios neturinčiais bendraamžiais. Šie asmenys mažai domisi aplinka, jiems nėra būdingas poreikis tyrinėti ir pažinti, žinios apie pasaulį labai ribotos. Laiko ir erdvės suvokimas dažniausiai apsiriboja kambario, klasės erdve ir artimiausia aplinka, kurioje asmuo būna. Gali suprasti laiko sąvoką „dabar“, žino, kur yra šiuo metu (bet nebūtinai įvardija). Priežasties – pasekmės ryšių beveik nesuvokia, nebent konkretūs ženklai informuoja apie tolesnę veiklą: išgirdęs indų skambesį, supranta, kad eis valgyti, parodžius striukę, žino, kad eis į lauką. Kasdieniniame gyvenime, taip pat ir ugdymo aplinkoje, reikalinga nuolatinė priežiūra ir pagalba.
Labai žymus sutrikimas	intelektas	IQ žemesnis nei 20. Šiems mokiniams būdingas labai lėtas vystymasis visose srityse. Dažni įgimti fizinės raidos, sensoriniai sutrikimai (regos, klausos), sunkiai vystosi elementarūs kalbiniai gebėjimai. Sąmoningas ryšys su aplinkos

	<p>daiktais, žmonėmis itin menkas, aplinkos daiktų netyrinėja. Pasaulį daugiausiai suvokia per jų fiziologinių poreikių patenkinimą – valgant, geriant, einant miegoti. Reaguoja į fizinę ir socialinę veiklą – jos inicijavimą, procesą, jo pabaigą – tik tuo atveju, jeigu ji praktinio pobūdžio ir nuolat kartojama kasdieniniame gyvenime. Laiko, erdvės, priežasties – pasekmės ryšių beveik nesuvokia. Be kitų pagalbos (fizinės, žodinės, pavyzdžio) šie mokiniai nesugeba rūpintis savimi ir dalyvauti veiklose. Jiems reikalinga nuolatinė, atidi priežiūra ir sensomotorinė stimuliacija. Negeba spontaniškai ir konstruktyviai bendrauti, dažnai būdingos elgesio problemos, pavyzdžiui, pasikartojantis ar save skatinantis elgesys (savistimuliacija). Mokiniai, turintys žymų arba labai žymų intelekto sutrikimą, sudaro nedidelę intelekto negalią turinčių vaikų dalį.</p>
Nepatikslintas intelekto sutrikimas	<p>Intelekto sutrikimas yra aiškus, tačiau turimos informacijos nepakanka, kad asmenį būtų galima priskirti vienam iš anksčiau nurodytų sutrikimų. Raiška priklauso nuo individualių ypatumų.</p>

INTELEKTO SUTRIKIMO LAIPSNIŲ RAIŠKA UGDYMOSE PROCESUOSE

Pažinimo procesas grindžiamas trimis pagrindinėmis funkcijomis: dėmesiu, atmintimi ir mąstymu, tai yra, gebėjimu analizuoti, sintezuoti, lyginti, apibendrinti mokomąją medžiagą bei mąstyti abstrakčiai. Intelekto sutrikimą turinčių mokinių visi šie pažinimo procesai yra daugiau ar mažiau sutrikę. Jiems gali būti sunku sutelkti dėmesį į informaciją, ją išiminti, įprasminti, perkelti į kitą kontekstą: pavyzdžiui, vaikas gali žinoti žodžio reikšmę mokantis vieną temą, bet nagrinėjant kitą temą to žodžio prasmės nesuprasti. Mokomosios medžiagos tikslingumo požiūriu, nežymų intelekto sutrikimą turinčių mokinių ugdymas yra *akademinis* – suteikiamos bazinės praktikoje svarbios teorinės žinios, vidutiniškai sutrikusio intelekto – *akademinis-funkcinis*, suteikiant minimalių akademinį žinių, kurios padėtų būti labiau savarankiškiems (mokoma skaityti ne tam, kad skaitytų knygas, bet tam, kad atpažintų parduotuvės iškabą ar produkto pavadinimą). Žymiai ir labai žymiai sutrikusio intelekto mokinių ugdymas yra *funkcinis*: dėl riboto intelekto teorinio lygmens žinios neturi prasmės, todėl dėmesys yra sutelkiamas į savitvarkos, buitinių ir kitų kasdienio gyvenimo įgūdžių ugdymą.

Dalyvavimas ugdymo procese: kompetencijų įgijimo galimybės ir sunkumai

PAŽINIMO KOMPETENCIJA

	Mokinio galimybės	Mokinio sunkumai
Nežymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - įsiminti informaciją, kuri siejasi su kasdieniniu gyvenimu ir asmenine patirtimi; - atlikti nesudėtingas skaičiavimo, skaitymo, rašymo užduotis pagal pavyzdį; - įsiminti svarbiausias taisykles; - naudojantis vaizdinėmis priemonėmis atgaminti girdėtą tekstą; - pagal žodinius ar vizualinius priminimus atlikti kelių pakopų užduotis ar veiksmų seką; - pažinti pinigus, suprasti nominalų vertę, gebėti parinkti apytikslę sumą daiktui nupirkti; - įsiminti svarbiausius Lietuvos ir pasaulio istorijos įvykius, sąvokas; -įsiminti svarbiausius geografijos reiškinius, sąvokas. 	<ul style="list-style-type: none"> - sutelkti dėmesį į teorinę informaciją, ypač nesusijusią su mokinio patirtimi; - suvokti ir įsiminti sudėtingas mokomųjų dalykų sąvokas; - apibūdinti daiktus, reiškinius, suprasti rečiau vartojamų žodžių reikšmę; - suprasti ir vartoti metaforas, vaizdingus posakius; - samprotauti teoriškai (pavyzdžiui, apie demokratijos reikšmę ar organizmo funkcijų ryšius); - suvokti mokojo dalyko dėsningumus, sąsajas tarp reiškinių; - orientuotis žemėlapyje dėl analizės, sintezės, lyginimo, abstrahavimo gebėjimų ir vaizduotės trūkumo; - suvokti informaciją, pateiktą schemose, diagramose, lentelėse; - atlikti užduotis, reikalaujančias planavimo; - kelti tolimesnius tikslus ir jų siekti (pavyzdžiui, perskaityti knygą tam, kad geriau suprastų žmonių santykius); - suvokti atskirų įvykių priežastis ir pasekmes;

		- priimti savarankiškus sprendimus.
Vidutinis ir žymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - orientuotis pažįstamoje aplinkoje; - vykdyti paprastus, buitinius prašymus; - žinoti dažnai matomų daiktų pavadinimus; - skirti daiktų kiekį: vienas – daug; - automatiškai skaičiuoti iki 20 ar kiek daugiau; - suvokti dienos veiklų ar veiksmų seką; - suvokti laiko sąvokas „dabar“ , „vakar“ , „rytoj“ (kai siejama su patyrimine veikla); - savarankiškai grupuoti vienodos paskirties daiktus pagal jų spalvą, dydį, formą; - skirti pinginius ženklus (banknotus, monetas); - nuotraukoje pavaizduotą daiktą rasti tarp kitų šalia esančių daiktų. 	<ul style="list-style-type: none"> - sukaupti dėmesį ir atlikti užduotį iki galo; - skirti panašias figūras: apskritimą nuo skritulio, ovalo; jas įvardinti; - skirti pinigus pagal nominalo vertę, sudaryti pirkiniui reikalingą pinigų sumą; - suprasti veiksmų seką, kai veiklų seka pavaizduota panašiais simboliais (pvz. meninė veikla, technologijų pamoka) ir kt.; - suprasti „vakar“, jeigu nesiejama su mokiniui svarbiu įvykiu; - suvokti informaciją, kai yra aiškinama, rodoma, bet pats mokinys neatlieka veiksmų; - laikytis tinkamo elgesio reikalavimų atliekant bendrą veiklą; - nuotraukoje pavaizduotą daiktą rasti klasės aplinkoje.
Labai žymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - stebėti daiktą, kai šis yra mokinio regėjimo lauke; - atrasti savo mėgiamą daiktą tarp kitų daiktų, jį paimti, paliesti ranka ar parodyti akių žvilgsniu; - atpažinti save nuotraukoje; - atlikti veiksmus su įprastais daiktais (paspausti mygtuką, uždaryti stalčių, mechaniškai sudėti pieštukus į dėžutę ir kt.); 	<ul style="list-style-type: none"> - ieškoti daikto, kai jis yra matomas, o po to patraukiamas iš regėjimo lauko; - artimoje aplinkoje atrasti daiktą, kai sakomas jo pavadinimas; - atpažinti artimą asmenį (šeimoms nari) nuotraukoje;

	- imti, liesti, apčiuopti įvairios faktūros daiktus.	- tyrinėti įvairios faktūros daiktus apčiuopiant, liečiant jų paviršių.
KOMUNIKAVIMO KOMPETENCIJA		
	Mokinio galimybės	Mokinio sunkumai
Nežymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - gerai suprasti kalbą, kai kalbama praktinėmis temomis, nesudėtinga kalba ir normaliu tempu; - žiniasklaidos publikacijose perskaityti paprastus pranešimus, reklamas; - įvardinti savo veiksmus, atpažinti poreikius ar norus; - perduoti praktinio pobūdžio informaciją kitiems; - žodžiu ir raštu pateikti svarbiausius asmeninius duomenis (vardą, pavardę, adresą); - iš dalies teisingai gali nurašyti neilgą ir nesudėtingą tekstą; - pagal su pagalba sudarytą planą paprastais sakiniais užrašyti svarbiausius girdėtos istorijos įvykius. 	<ul style="list-style-type: none"> - suprasti teorinio turinio pranešimą (tiek girdimą, tiek užrašytą); - kritiškai vertinti girdėtą ar skaitytą informaciją, kad atskirtų tiesą nuo netiesos; - pasinaudoti užomina (pavyzdžiui: „į kokią šalį už vandenyno išvyko prezidentas Smetona?“); - sukurti rišlų nuoseklų pasakojimą (ypač raštu); - rišliai atpasakoti girdėtą (ar skaitytą) istoriją; - reikšti savo nuomonę ir ją pagrįsti.
Vidutinis ir žymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - išklaudyti ir suvokti nesudėtingą žodinę informaciją; - įvykdyti vienpakopius prašymus ar instrukcijas; - komunikuoti pasirinktais augmentinės ir alternatyviosios komunikacijos būdais; - naudodamas alternatyviąją komunikaciją reikšti savo pagrindinius poreikius; - suprasti, kai simboliu, gestu rodoma „taip“, „ne“; 	<ul style="list-style-type: none"> - išgirstą informaciją susieti su asmenine patirtimi; - įvykdyti daugiapakopius prašymus; - naudotis alternatyviosios komunikacijos priemonėmis, kai jose yra mokiniui dar nežinomi simboliai; - naudoti keletą funkcijų atliekantį komunikatorių (pvz., Go Talk Express32+ ar kt.)

	- naudotis bendravimui skirtomis žemosiomis technologijomis (komunikatoriais, talpinančiais iki 23 simbolių).	
Labai žymus intelekto sutrikimas	- reaguoti, kai pakviečiamas vardu; - reikšti pagrindinius poreikius naudojant daiktus – simbolius (puodelis – gerti, šaukštas – valgyti ir kt.) ir bazinius gestus; - ieškoti akimis garsą skleidžiančio daikto.	- reaguoti, kai vardu kviečiamas kitas šalia esantis asmuo; - reikšti poreikius parodant daiktą – simbolį, kai simbolių yra daugiau negu 3; - skirti skirtingo skambesio garsus.
SOCIALINĖ IR EMOCINĖ KOMPETENCIJA		
	Mokinio galimybės	Mokinio sunkumai
Nežymus intelekto sutrikimas	- draugiškai bendrauti su bendraamžiais ir suaugusiais; - atpažinti svarbiausias savo ir kitų emocijas (džiaugsmą, pyktį, liūdesį) ir jas įvardinti; - atjausti kitą žmogų; - suteikti kitam prašomą pagalbą, kai ji atitinka galimybes; - suprasti sveikos mitybos, sveikų įpročių svarbą gerai savijautai; - su pagalba naudotis socialiniais tinklais.	- spręsti tarpusavio konfliktus be suaugusiųjų pagalbos; - suprasti sudėtingus nevienareikšmius jausmus (pavyzdžiui, nerimauja ir ilgisi); - apibūdinti kito asmens charakterio savybes; - suvokti kito asmens veiksmų priežastis; - numatyti savo veiksmų pasekmes; - suprasti humorą, atskirti pajuokavimą nuo patyčių; - suvokti, kodėl vienas ar kitas įprotis gali pakenkti sveikatai.
Vidutinis ir žymus intelekto sutrikimas	- laikytis elementarių, nuolat pasikartojančių klasės taisyklių (per pamoką nevaikščioti, nepasiklausus neimti kito mokinio daiktų); - draugiškai elgtis su klasės draugais; - paskatinus dirbti grupėje; laikytis sutartų darbo grupėje taisyklių, kai taisyklės dažnai kartojamos;	- suprasti, kaip klasėje išmoktas taisyklės taikyti kitoje aplinkoje: renginyje, išvykoje; - suprasti taisyklių reikšmę ir jų pastovumą; - atpažinti situacijas, kuriose reikia pasirūpinti kitais;

	<ul style="list-style-type: none"> - atpažinti ir įvardinti ar parodyti simboliais savo norus ir pagrindines emocijas; - geranoriškai bendrauti su pažįstamais asmenimis; - išmokti tinkamo bendravimo taisyklės. 	<ul style="list-style-type: none"> - suprasti, kam ir koku būdu galima rodyti draugiškumą, ką ir kada galima apkabinti, prisiglausti; - suvokti, kad reikia dirbti be paskatinimo; - suprasti neverbalinės kalbos reikšmę; - atpažinti kitų emocijų, suvokti jų priežastis; - užmegzti kontaktą su nepažįstamu asmeniu; - laikytis bendravimo taisyklių.
Labai žymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - stebėti save veidrodyje; - atpažinti simbolį „šypsėnėlė“; - reaguoti į piktą ar malonų balso toną. 	<ul style="list-style-type: none"> - atpažinti simbolį „šypsėnėlė“, kai šalia yra kitas emocijas; (liūdesio, pykčio) reiškiantys simboliai; - skirti balso toną, reiškiantį liepimą, prašymą, klausimą.
PILIETIŠKUMO KOMPETENCIJA		
	Mokinio galimybės	Mokinio sunkumai
Nežymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - suvokti savo, kaip bendruomenės nario, pareigas, pavyzdžiui, susijusias su klasės ar kiemo priežiūra; - dalyvauti bendruomenės renginiuose; - įvardinti pagrindines kiekvieno žmogaus teises; - įsitraukti į ekologines veiklas (pavyzdžiui, miško tvarkymą). 	<ul style="list-style-type: none"> - suvokti save kaip valstybės pilietį, turintį pareigas valstybei; - atpažinti situacijas, kai pažeidžiamos jo ar kito žmogaus teisės; - argumentuotai ginti savo teises.
Vidutinis ir žymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - atpažinti savo šalies vėliavą; - išmokti, kad giedant himną reikia stovėti; - dalyvauti aplinkos tvarkymo akcijose su kito asmens pagalba. 	<ul style="list-style-type: none"> - suvokti, kad vėliava, herbas, himnas yra valstybės simboliai; - atpažinti Lietuvos valstybės himną tarp kitų muzikos kūrinių; - suprasti, kodėl reikia tvarkyti aplinką.

Labai žymus intelekto sutrikimas	- suprasti, kad dalyvauja renginyje, kuriame yra daug aktyvios veiklos.	- suprasti dalyvavimo šventėje ar renginyje prasmę.
KŪRYBIŠKUMO KOMPETENCIJA		
	Mokinio galimybės	Mokinio sunkumai
Nežymus intelekto sutrikimas	- pasinaudoti žinomais būdais, kad sukurtų piešinį, paveikslą; - pasidžiaugti savo ir kito vizualinės ar kt. kūrybos rezultatu; - skatinamas sukurti naują produktą (keramikos darbelį, pan.) - įvertinti, ar objektas gražus, negražus, įdomus ir pan.	- dalyvauti žodinėje kūryboje (kurti pasakojimą, eilėrašį); - lanksčiai naudoti žinomas priemones, įrankius kūrybiniam rezultatui pasiekti; - atskirti įvairaus žanro kūrinius; - pagrįsti savo estetinį suvokimą.
Vidutinis ir žymus intelekto sutrikimas	- su pagalba pasirinkti veiklos priemones; - atlikti kūrybines veiklas, kai teikiama pagalba; - pasidžiaugti savo darbu.	- planuoti veikimo būdus ir etapus savarankiškai; - savarankiškai pasirinkti veiklos priemones; - lyginti, savo ir kitų mokinių sukurtus meninius darbelius ir išrinkti labiausiai patikusį.
Labai žymus intelekto sutrikimas	- veikti su įvairių faktūrų medžiagomis: popierių plėšyti, glamžyti, molį ar tešlą maigyti, daryti „pirštų antspaudus“ ir kt.; - piešti pirštais, kitomis netradicinėmis priemonėmis (pvz. kempinėle, dantų šepetėliu ir kt.).	- tikslingai veikti su įvairių faktūrų medžiagomis (kočioti molį, pan.); - kurti prasmingą piešinį.
KULTŪRINĖ KOMPETENCIJA		
	Mokinio galimybės	Mokinio sunkumai
Nežymus intelekto sutrikimas	- savarankiškai lankyti įvairius kultūros objektus; - skirti kultūros reiškinius ir formas (parodos, koncertai, pasakos, tradicijos, kt.);	- įvardinti, kodėl patiko vienas ar kitas renginys; - suprasti kultūros objektų prasmę; - siekti kultūrinio išprusimo;

	<ul style="list-style-type: none"> - dalyvauti muziejų ir kitų kultūros erdvių renginiuose; - įvardinti, kas patiko renginyje: kino filme, spektaklyje. 	<ul style="list-style-type: none"> - atskirti įvairaus žanro kūrinius.
Vidutinis ir žymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - dalyvauti mokyklos renginiuose su kito asmens pagalba; - žiūrėti kino filmą ar jo ištrauką, reaguoti į veikėjų veiksmus; - stebėti ir atpažinti paprasčiausius kultūros reiškinius (senoviniai daiktai, liaudies tradicijos, buities rakandai ir kt.) artimiausioje aplinkoje; - lankyti artimoje aplinkoje esančius įvairius kultūros objektus su lydinčiojo pagalba; - parodyti simboliu ar pasakyti, kuris veikėjas patiko. 	<ul style="list-style-type: none"> - savarankiškai dalyvauti renginiuose; - skirti kultūros objektus, įvardinti svarbiausius jų bruožus; - suprasti kultūros objektų prasmę; - pasakyti, kodėl kultūros objektas patiko ar nepatiko.
Labai žymus intelekto sutrikimas	<ul style="list-style-type: none"> - stebėti TV ekrane, interaktyvioje lentoje besikeičiančius vaizdus; - pasyviai, su pagalba dalyvauti renginyje. 	<ul style="list-style-type: none"> - suprasti piešinių, paveikslų, filmų, spektaklių ir kt. turinį; - išbūti renginyje iki pabaigos.
Kompetencijų įgijimo strategijos ir ugdymosi rekomendacijos		
Nežymus intelekto sutrikimas	<p>Kuriant ugdymosi aplinką svarbu remtis universalus dizaino ugdyme principais: skirti dėmesį ne tik vaiko stiprybėms ir silpnybėms, bet ir mokymosi <i>kontekstui</i>, kuris turėtų būti praturtintas tokiu būdu, kad mokinys rastų aplinkoje vizualinių užuominų, tekstą ar taisykles (priklausomai nuo pamokos) paaiškinančių paveikslų, užrašų, paprastų schemų.</p> <p>Remiantis universalus dizaino principais svarbu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - sugalvoti įvairių būdų mokiniams sudominti (atliepančių jų gebėjimus ir poreikius); - formuluoti aiškius ir pamatuojamus tikslus (ką mokinys turės pademonstruoti pamokos pabaigoje); - medžiagą pateikti įvairiais būdais: žodžiu, demonstruojant, skatinant veikti praktiškai; 	

	- leisti mokiniui savo gebėjimus ir žinias pademonstruoti jam priimtinu būdu. Intelektu sutrikimą turintys mokiniai geriausiai mokosi praktiškai veikdami ir matydami veiklos rezultatą. Mokosi lėtai, nedideliais žingsneliais (etapais). Geriau įsimena daug kartų kartojant tą pačią, ypač abstraktesnę, informaciją ar formuojamo gebėjimo etapus. Geriau išmoksta, kai gebėjimą, žinias gali praktiškai išbandyti skirtingose aplinkose ir su skirtingomis tai pačiai funkcijai skirtomis priemonėmis (pavyzdžiui, skirtingo dizaino mobiliais telefonais).
Vidutiniškai ir žymiai sutrikęs intelektas	Ugdymo aplinka turi būti saugi, neblaškanti, patogi, patraukli, funkcionali, greitai pritaikoma skirtingoms veikloms, informatyvi, su aiškiais vizualiniais ir (ar) garsiniais nuorodomis. Skatinančioje, sensoriška stimuliuojančioje aplinkoje mokinys jaučiasi saugiai, patiria teigiamų emocijų, įgyja bendravimo įgūdžių.
Labai žymiai sutrikęs intelektas	Labai žymų intelekto sutrikimą turinčių mokinių ugdymui reikalinga sensorinė aplinka, padedanti atsipalaiduoti, ugdanti mokinio pojūčius. Mokiniai turi būti aprūpinti specialiosiomis mokymo bei techninės pagalbos priemonėmis. Mokiniai geriau įsimena, kai naudojami ryškūs, dėmesį patraukiantys dirgikliai ir veikla remiasi sensomotorine stimuliacija ir sensomotorinių įgūdžių ugdymu. Gebėjimas formuojamas prieš tai išskaidžius jį smulkiais žingsneliais. Naudojamos žemosios technologijos (jungikliai) padeda mokiniui įsitraukti, sutelkti dėmesį į objektą, suvokti ryšį tarp veiksmo ir jo pasekmės.
Rekomendacijos	
Nežymiai sutrikęs intelektas	<ul style="list-style-type: none"> - Naudoti mokinio gebėjimus atitinkančią mokomąją medžiagą. Ji turi būti aiški, suprantama, konkreti, vaizdinė; - kalbėti trumpais sakiniais, lėčiau, paryškinant intonaciją, vengti abstrakčių sąvokų; - bendrojo ugdymo vadovėlių turinį parinkti, atsižvelgiant į mokinio gebėjimus; - naudoti specialiąsias mokymo priemones; - mokyti ir skatinti mokomąją medžiagą pa(si)žymėti, iš/įvardinti, įrašyti, sujungti, paryškinti, suskirstyti ir pan.; - aiškinimą derinti su vaizdinėmis priemonėmis ir/ar praktine veikla (rodyti temą aiškinančius filmukus, paveikslus, kt.); - naudoti darbą grupėje, kad mokinys turėtų veiklos pavyzdį ir būtų draugiškai skatinamas;

	<ul style="list-style-type: none"> - vadovauti mokinių mokymuisi ir teikti tinkamą pagalbą („pastoliavimo“ metodas); - sukonkretinti abstrakčią informaciją, turinį glaudžiai sieti su mokinio interesais ar patirtimi; - įtvirtinant žinias ar gebėjimus, naudoti skirtingas priemones ir veikti skirtingoje aplinkoje (pvz., atrasti reikiamą datą skirtingo formato kalendoriuose); - taikyti tarpdalykinių ryšių strategiją: būtina informaciją kartoti įvairiose ugdymo situacijose; - formuoti tinkamas vertybines nuostatas: laikytis elgesio, bendravimo taisyklių, higienos normų ir kt.; - mokyti stebėti daiktus, objektus, juos lyginti, rasti esminius požymius, panašumus, skirtumus; - įsitikinti, ar mokinys suprato užduotį, klausimą, skaitomo teksto žodžius, prasnę; - pateikti užduoties atlikimo pavyzdį (geriausia – vaizdiniu būdu); - mokyti naudotis daugybės, matų lentelėmis, taisyklių kortelėmis ir pan., leisti jomis naudotis ir atsiskaitymo metu; - nuolat kartoti išmoktą medžiagą; - kaitalioti veiklos rūšis: rašymo, skaitymo užduotis keisti praktine konstravimo, modeliavimo, stebėjimo veikla; - mokyti planuoti savo veiklą, jos nuoseklumą: tik atlikus vieną užduotį imtis kitos, užbaigti užduotį, patikrinti klaidas; - drąsinti mokinį veikti savarankiškai.
<p>Vidutiniškai ir žymiai sutrikęs intelektas</p> <p>Labai žymiai sutrikęs intelektas</p>	<ul style="list-style-type: none"> - aiškiai pateikti instrukcijas, mokomąją medžiagą, iliustruojant vaizdine medžiaga, spalviniais ar kitais simboliais; - skatinti klasės draugų pagalbą pamokoje; - mokinio darbo vietoje riboti dėmesio trikdžius; - suskirstyti užduotis nedideliais fragmentais, mokyti etapais; - suasmeninti ugdymo turinį, priartinant prie mokinio patirties; - taikyti kompiuterines programas, padedančias suprasti priežasties – pasekmės ryšį, sutelkti dėmesį į konkretų objektą, jo atliekamą veiklą ir kt.; - taikyti specialią kompiuterinę įrangą (pritaikytą klaviatūrą, alternatyvią pelę, jungiklį, kt.);

	- pastebėti menkiausią pažangą ir už ją skatinti.
Kita informacija	<p>Esant intelekto sutrikimui, Bendrosios ugdymo programos individualizuojamos. Individualizuojant programą svarbu: paprastinti, konkretinti, siaurinti jos turinį, sutelkiant dėmesį į praktinių žinių suteikimą bei mokymą jas pritaikyti gyvenime. Formuojant gebėjimus svarbu daugiau laiko skirti mokomosios medžiagos kartojimui. Atskirais atvejais ugdymo turinys gali būti orientuotas į mokinio socialinių, orientacinių gebėjimų bei savarankiško gyvenimo įgūdžių lavinimą. Formuojant individualizuotos programos turinį, svarbu jį sieti su Bendrosiomis programomis, kad mokinys galėtų įsitraukti ir dalyvauti bendroje klasės veikloje.</p> <p>Mokiniui yra teikiama švietimo pagalba, kurią užtikrina mokykla. Švietimo pagalbą teikiantys specialistai (psichologas, logopedas, specialusis pedagogas, socialinis pedagogas, judesio korekcijos pedagogas, mokytojo padėjėjas ir kt.), pagalbos tikslai ir intensyvumas yra numatomi pagalbos mokiniui plane. Švietimo pagalbą teikiantys specialistai padeda mokiniui įveikti mokymosi sunkumus bendradarbiaudami su mokytojais ir mokinio tėvais (globėjais, rūpintojais). Specialistai konsultuoja tėvus vaiko ugdymo ir jo gerovės klausimais. Švietimo pagalba mokiniui gali būti laikina arba nuolatinė, priklausomai nuo individualiame ugdymo plane keliamų ugdymo(si) tikslų ir mokinio poreikių. Siekiant mokinio įtraukties klasėje, pasirenkami kuo mažiau stigmatizuojantys ugdymo ir švietimo pagalbos teikimo būdai ir formos: specialiosios pamokos, konsultacijos, pagalba ugdymosi veiklose, ir kt.</p> <p>Mokiniams, kurie turi vidutinių, didelių ar labai didelių specialiųjų ugdymosi poreikių, arba dėl įgytų ar įgimtų sutrikimų negali savarankiškai dalyvauti ugdymo procese, gali būti skiriamas mokytojo padėjėjas, kuris teikia specialiąją pagalbą. Mokytojo padėjėjas padeda mokiniui orientuotis ir judėti aplinkoje, apsitarnauti, pavalgyti, pasirūpinti asmens higiena, įsitraukti į ugdomąją veiklą ir pagal galimybes joje dalyvauti, kt.</p>
UGDYMO SI PASIEKIMŲ VERTINIMO YPATUMAI (SLENKSTINIS, PATENKINAMAS, PAGRINDINIS, AUKŠTESNYSIS)	
Nežymiai sutrikęs intelektas	Vertinimas turėtų atskleisti ne tik pasiekimų lygį, bet ir individualizuotos programos veiksmingumą. Vertinimo sistemą pasirenka mokykla. Dėl labai skirtingų sutrikusio intelekto mokinių ugdymosi galimybių pradinio ugdymo etape pasiekimai

	<p>vertinami idiografiškai: fiksuojant kiekvieno mokinio išsiugdytų gebėjimų ir įgytų žinių lygį, bet jų nelyginant su kitų tos pačios ugdymosi pakopos mokinių gebėjimais ar žiniomis. Pagrindiniame ugdyme mokinio žinios ir gebėjimai vertinami atsižvelgiant į individualizuotos programos tikslus, joje numatytus vertinimo kriterijus (pažymiais arba „įskaityta“, „neįskaityta“), kuriuos mokykla aptaria su tėvais.</p>
<p>Vidutiniškai ir žymiai sutrikęs intelektas</p> <p>Labai žymiai sutrikęs intelektas</p>	<p>Mokyklos pasirinktas mokymosi pasiekimų ir pažangos vertinimas aptariamasis su mokiniu, jo tėvais (globėjais, rūpintojais), švietimo pagalbą teikiančiais specialistais. Svarbu aptarti, kokiais aspektais bus individualizuotas ugdymo turinys (ko sieks ir mokysis mokinys, kaip bus mokoma(si), kokie bus mokinio mokymosi pasiekimų vertinimo ir pa(si)tikrinimo būdai, kokiomis mokymo(si) priemonėmis bus naudojamosi).</p> <p>Dėl mokymosi pasiekimų vertinimo (jo būdų, periodiškumo) ir įforminimo susitariama mokykloje, atsižvelgiant į mokinio galias ir vertinimo suvokimą, poreikius, numatomą pažangą, tėvų pageidavimus. Vertinimo būdus renkasi mokykla (vertinimo įrašai „įskaityta“, „neįskaityta“; pažymiai, aprašai ir kt.).</p>
<p>Individualizuotų ugdymo programų pavyzdžiai</p>	
<p>Individualizuota (istorijos, geografijos) mokymo programa (lrspa.lt), Atnaujinta-lietuvių-k.-individualizuota-programa.doc (live.com)</p>	
<p>PAMOKOS TURINIO PRITAIKYMAS NEŽYMŲ INTELEKTO SUTRIKIMĄ TURINTIEMS MOKINIAMS (pavyzdys)</p>	
<p>CHEMIJOS PAMOKA</p> <p>(pagal VU Mokyklos pedagogikos studentės Eligijos Švedaitės-Bakšienės pamokos planą)</p>	<p>Pamokos tema: Fizikiniai ir cheminiai kitimai</p> <p>Mokinio rezultatai pasibaigus pamokai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) atlikęs bandymą, surūšiuos cheminius ir fizikinius kitimus, 2) įvardins po 3-4 fizikinius ir cheminius reiškinius ir pasakys jų požymius.

Pamokos tema vadovėlyje (universalus pvz. kaip pritaikyti vadovėlio turinį)	Užduočių pavyzdžiai
	

Literatūra gilesnėms studijoms

Hallahan D., Kauffman J.M., Pullen P.C. (2014). Exceptional learners. Pearson New International Edition.

Ralabate P. K. (2016). Your UDL lesson planner. Paul H. Brooks publishing.

Davies L.D. (2017). Addressing Special Educational Needs and Disability in the Curriculum: Design and Technology. Routledge.

Interneto ištekliai idėjoms pasisemti

[Intellectual Disabilities | Teach Special Education \(teachsped.ca\)](https://www.teachsped.ca/), (žr. 2022 03 08)

[Special Need & Education Resources for Educators - TeacherVision](https://www.teacher-vision.com/), (žr. 2022 03 08)

[Strategies for Teaching Students with Intellectual Disabilities - TherapyTravelers](https://www.therapytravelers.com/), (žr. 2022 03 08)

[A Guide to the Individualized Education Program \(IEP\) - PACER Center](https://www.pacercenter.org/), (žr. 2022 03 08)

Svarbiausi teisės aktai ir kiti dokumentai

Švietimo įstatymas (1991); nauja įstatymo redakcija nuo 2011: [I-1489 Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas \(lrs.lt\)](#), (žr. 2022 03 08)

Dėl 2021–2022 ir 2022–2023 Mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų ugdymo planų patvirtinimo: [V-688 Dėl 2021–2022 ir 2022–2023 mokslo metų pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų bendrųjų... \(lrs.lt\)](#)., (žr. 2022 03 08)

Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi poreikių skirstymo į lygius tvarkos aprašas, 2011 m. liepos 13 d.: [V-1265/V-685/A1-317 Dėl Mokinių, turinčių specialiųjų ugdymosi poreikių, grupių nustatymo ir jų specialiųjų ugdymosi ... \(lrs.lt\)](#), (žr. 2022 03 08)

Kompetencijų ir vaiko raidos aprašai (versija 4.0 2021-09-29). <https://www.mokykla2030.lt/kompetenciju-ir-vaiko-raidos-aprasai/> (žr. 2022-03-08)